संस्कृतम् (कोड-सङ्ख्या - 122)

आदर्श-प्रश्नपत्रम्

कक्षा - दशमी (2026-27)

अवधिः - होरात्रयम् **अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च** **सम्पूर्णाङ्काः - 80**

अवधातव्यम् -

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति। प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति।
2. **आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्त्तव्यः।** यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम्। **(अयं नियमः नवम्यां कक्षायां अपि परिपालनीयः।)**
3. अनुच्छेदे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्टाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति। अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। तदर्थम् अङ्काः देयाः। यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम्। अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः।

	खण्डः ‘क’ अपठितावबोधनम्	
1.	**गद्यांशः -**	10
	अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)	2×1=2
	(i) प्रकाशेन / दीपकप्रकाशेन	
	(ii) कनिष्ठपुत्राय	
	(iii) बुद्धिमन्तः	
	आ. पूर्णवाक्येन लिखत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)	2×2=4
	(i) कनिष्ठपुत्रः एकं दीपकम् आनीतवान् कक्षे च तं दीपकं प्रज्वालितवान्।	
	(ii) वृद्धः सर्वान् पुत्रान् आहूय उक्तवान् - "हे पुत्राः ! युष्मासु यः मम केनचिदपि कक्षं पूर्णरूपेण पूरयेत् अहं तस्मै स्वसम्पत्तिं दास्यामि। यूयं सर्वे एव बुद्धिमन्तः स्थ। गच्छत, क्रमशः प्रयासं च कुरुत।" इति।	
	(iii) वृद्धः सम्पत्तिं दातुं निश्चयम् अकरोत् यत् सः स्वक्षेत्रम्, भूमिं धनस्वर्णादिकं च	

	तस्मै एव दास्यति यः सर्वाधिकः बुद्धिमान् सिद्धः भविष्यति। इ. अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत - **बुद्दिमत्ता/ बुद्धिकौशलम्/ बुद्धिमान् पुत्रः/ पुत्राणां बुद्धिपरीक्षा / अथवा अन्यत् किमपि उचितं शीर्षकं भवितुम् अर्हति।** छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः। ई. यथानिर्देशम् उत्तरत - (i) (घ) विचार्य (ii) (ग) वृद्धाय (iii) (ख) यूयम्	1 3×1=3
	खण्डः 'ख' रचनात्मकं कार्यम्	
2. अ आ	पत्रलेखनम् - **भवान् तिलकनगरवासी आदित्यराजः। भवतः क्षेत्रे अस्वच्छतायाः मशकानां च महती समस्या अस्ति। अतः मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया समस्यानिवारणार्थं नगरपालिका-अध्यक्षं प्रति प्रार्थनापत्रं लिखतु।** **अथवा** **भवती देवयानी। भवत्याः सखी प्रज्ञा राज्यस्तरे दशमकक्षायां प्रथमं स्थानं प्राप्तवती अतः तस्यै शुभकामनार्थं मञ्जूषायां दत्तानां पदानां सहायतया तां प्रति पत्रं लिखतु।** छात्राः पूर्णं पत्रं लेखिष्यन्ति। शुद्धपत्राय पूर्णाङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणसम्बद्ध-दोषेभ्यः आंशिक-रूपेणैव अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाः। मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति। छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति। छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति। मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते।	5
3. अ आ	चित्रवर्णनम् - अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते। केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या। **अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति।** वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति। प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति। मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति। छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति। छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति। मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते। **अथवा** अनुच्छेदलेखनम् - अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति। छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति। अतः अङ्काः देयाः। अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः।	5×1=5

4.	**अनुवादः -** (i) वर्षाकाले कृषकाः प्रसन्नाः भवन्ति। (ii) पौष्टिकं भोजनं स्वस्थशरीरस्य कुञ्चिका अस्ति। (iii) प्राचीनकाले भारतं ज्ञानेन धन-धान्येन च समृद्धम् आसीत्। (iv) भवान् सफलतायै कठिनं परिश्रमं करोतु। (v) कृत्रिमा बुद्धिमत्ता मानवस्य महती सहायिका भविष्यति।	5×1=5
	खण्डः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	
5.अ आ	**सन्धिः सन्धिच्छेदश्च -** (i) सम्यग्नेता (ii) नि + अवेदयत् (iii) एकः + एव (iv) कोऽपि **अथवा** **सन्धिः सन्धिच्छेदश्च -** (i) यन्मानुषाद् (ii) अश्वः + चेद् (iii) देउलाख्यः + ग्रामः (iv) द्वावपि	4×1=4
6.	**समासः विग्रहः च -** (i) (क) महान् आत्मा येषां ते (ii) (ग) जलं ददाति इति (iii) (घ) लताः च तरवः च गुल्माः च (iv) (ख) गर्वेण सह	4×1=4
7.	**प्रत्ययाः -** (i) (ग) परुष + टाप् (ii) (ख) महत्त्वम् (iii)(क) वसु + मतुप् (iv) (घ) श्रु+ क्त	4×1=4
8.	**वाच्यम् -** (i) (ग) कविताः (ii) (ख) उद्यते	3×1=3

	(iii) (क) अस्माभिः	
9.	**समयः -** (i) सार्ध-चतुर्वादने (ii) पादोन-षड्वादने (iii) सपाद-सप्तवादने (iv) नववादने	4×1=4
10.	**अव्ययपदानि -** (i) वृथा (ii) तर्हि (iii) सहसा	3×1=3
11.	**अशुद्धिसंशोधनम् -** (i) (ग) गच्छथ (ii) (घ) अलिखम् (iii) (ख) लताभ्यः	3×1=3
	खण्डः 'घ' पठितावबोधनम्	
12.	**गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -** I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अतिथिम् / चौरम् (ii) मञ्जूषाम् (iii) आरक्षी II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अतिथिः चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धः। (ii) विचित्रम् अघटत यत् चौरः एव उच्चैः क्रोशितुम् आरभत-'चौरोऽयम्, चौरोऽयम्' इति। (iii) ग्रामवासिनः वराकमतिथिमेव चौरं मत्वाऽभर्त्सयन्। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) प्रबुद्धाः (ii) निष्क्रम्य **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) चौराय (ii) रक्षापुरुषः	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2

13.	पद्यांशः I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) क्रोधः (ii) पिता (iii) शरीरे / देहे II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) क्रोधः देहविनाशाय मानवशरीरे तिष्ठति। (ii) पिताऽस्य किं तपस्तेपे इति उक्तिः पितरं प्रति कृतज्ञता भवति। (iii) पिता पुत्राय विद्याधनं ददाति। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) पुत्राय (ii) वह्निः **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) शत्रुः (ii) पिता	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2
14.	अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत - I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) सूर्यचन्द्रौ (ii) लवकुशौ (iii) सहस्रदीधितिः II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) वाल्मीकिः उपनयनोपदेशेन लवकुशयोः गुरुः। (ii) लवकुशौ भ्रातरौ सोदर्यौ स्तः। (iii) रामः सौन्दर्यावलोकजनितेन कौतुहलेन लवकुशौ पृच्छति। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) समुदाचारः (ii) अहम् **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) सहस्रदीधितिः (ii) लवकुशाभ्याम्	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2

15.	**प्रश्ननिर्माणं कुरुत -** (i) सर्वे **कां** प्रणमन्ति? (ii) गावः **कैः** सह व्रजन्ति? (iii) पतितं वृषभं दृष्ट्वा **का** अश्रूणि मुञ्चति? (iv) **के** परितः अम्बरपथम् आपेदिरे?	4×1=4
16. अ	**अन्वयः -** यः सा **(i) भामिनी** निजबुद्ध्या व्याघ्रस्य **(ii) भयात्** विमुक्ता। लोके अन्यः **(iii) बुद्धिमान्** अपि महतः भयात् **(iv) मुच्यते**। **अथवा**	4×1=4
आ	**भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः -** **भावार्थः -** अस्मिन् श्लोके कविः महानगरस्य जीवनस्य व्यस्ततायाः प्रदूषणस्य च विषये कथयति यत् महानगरेषु शतशः **(i) यानानि** कृष्णवर्णं धूम्रं विसृजन्ति, रेलयानानि **(ii) ध्वनिं** कुर्वन्ति धावन्ति च। अत्र यानानां पङ्क्तयः **(iii) अनन्ताः** सन्ति येन चलनं महत् **(iv) कठिनम्** वर्तते।	
17.	**कथा-क्रमानुसार-लेखनम् -** (i) कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुद्यमानः अवर्तत। (ii) दुर्बलः बलीवर्दः गन्तुमशक्तः भूमौ अपतत्। (iii) स्वपुत्रं पतितं दृष्ट्वा सर्वधेनूनां माता सुरभिः अरोदत्। (iv) रुदतीं सुरभिं दृष्ट्वा सुराधिपः तामपृच्छत्। (v) अयि शुभे! किमेवं रोदिषि? (vi) सा अकथयत् – अहम् पुत्रस्य दैन्यं दृष्ट्वा रोदिमि। (vii) अचिरादेव तत्र चण्डवातेन मेघरवैश्च प्रवर्षः समजायत। (viii) सः कृषकः कर्षणविमुखः सन् बलीवर्दौ नीत्वा गृहम् अगच्छत्।	8×½=4
18.	**प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् -** (i) (ख) गजः (ii) (घ) भ्रमराः (iii) (ग) परकीयैः	3×1=3

-------------0000--------------